

Dariusz Ilnicki

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska
Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego
Zakład Zagospodarowania Przestrzennego
dariusz.ilnicki@uwr.edu.pl
 <https://orcid.org/0000-0001-9147-3767>

Wielkość i kierunki migracji na pobyt stały w województwie wielkopolskim w latach 2002–2017

Zarys treści: Celem opracowania jest próba wyjaśnienia zróżnicowania wielkości oraz kierunków migracji na pobyt stały pomiędzy jednostkami poziomu NUTS 5 podziału terytorialnego. W oparciu o przemieszczenia w układzie wieś–miasto, miasto–wieś zostały zidentyfikowane odpowiednio obszary zlewni migracyjnych oraz obszary atrakcyjności migracyjnej. Podstawową jednostką odniesienia przestrzennego prowadzonych analiz były miasto i gmina (NUTS 5). Wielkość migracji zostanie ukazana w układzie czterech kierunków migracji (miasto–miasto; miasto–wieś; wieś–miasto; wieś–wieś). W opisie wielkości i kierunków migracji zastosowany zostanie sumaryczny przepływ, a w przypadku wyznaczenia obszarów emigracji i imigracji miast największy przepływ. Jakkolwiek migracje na pobyt stały są aktem jednorazowym, to ich powtarzalność, wielkość, obecność „relacji powrotnych” pozwala wnioskować o wzmacnianiu powiązań funkcjonalnych pomiędzy miastami a ich otoczeniem. W konsekwencji migracje tego typu mogą być wykorzystywane do delimitacji obszarów powiązanych ze sobą funkcją miejsca zamieszkania, miejsca pracy – obszarów funkcjonalnych miast.

Słowa kluczowe: migracje na pobyt stały, województwo wielkopolskie, urbanizacja, sub-urbanizacja, obszar atrakcyjności migracyjnej

Wprowadzenie

Migracje są zjawiskiem wewnątrznie zróżnicowanym (Arango 2000). Ta niejednorodność wynika z faktu, że mamy do czynienia ze zróżnicowaniem: przyczyn/motywów migracji, ich zasięgu przestrzennego czy też ich trwałości. Dodatkowo migracje nie są domeną dociekań naukowych tylko jednej z dziedzin wiedzy. W badaniu zjawiska przemieszczeń wymienić można podejście: socjologiczne, prawne, ekonomiczne, społeczne oraz przestrzenne – geograficzne (Brettell, Hollifield 2008, Casteles, Miller 2011). Poza tym hierarchia zagadnień, problemów

koncentrujących się wokół rozpoznawania zjawiska migracji jest zmienna w czasie. Zmienność, ważność problemów można zastąpić ogólnym określeniem współczesne ruchy migracyjne, tylko że współczesne są w danym czasie i nie zawsze muszą dotyczyć tego samego, w mniej lub bardziej odległej perspektywie. Oczywiście trudno jest podać skończony katalog zagadnień, które wykazują związki z migracjami. Pomijając podstawy teoretyczne zjawiska migracji, można m.in. wymienić takie grupy problemów, jak:

- związki pomiędzy ruchami migracyjnymi a sytuacją demograficzną, rozwojem społeczno-gospodarczym, rynkiem pracy (np. Hefner, Rauziński 2003, Przygalińska 2006, Faggian i in. 2007, De Haas 2009, Glick Schiller 2011, Rosner 2014, Bałach-Frankiewicz i in. 2016);
- charakter, specyfika ruchów migracyjnych (np. Massey i in. 1988, Huk 2004, Domańska 2006, Tracz 2006);
- bilans korzyści i strat będących skutkiem przemieszczeń ludności (np. Chapman, Bernstein 2003, Böheim, Taylor 2007, Greta, Lewandowski 2007);
- kreowanie i realizacja polityki migracyjnej oraz związane z tym zagadnienia postaw wobec migrantów i ich integracja (np. Halik 2006, Iglicka 2006, Weinar 2006, Samoraj 2008, Teitelbaum 2008);
- regulacje prawne dotyczące migracji i cudzoziemców (np. Nita 2005, Douglas i in. 2006, Wach 2007, Wójcik 2007, Hollifield 2008, Schuck 2008);
- wpływ migracji, szczególnie zarobkowych, na rodzinę (np. Massey 1990, Bramley i in. 2006, Morrison i in. 2008, Pasamonik 2008, Slany 2008).

Zaznaczyć należy, że określone wyżej grupy zagadnień nie stanowią zbiorów rozłącznych, a ich problematyka zazębia się¹. Wynika to ze złożoności zjawiska migracji oraz jego oddziaływania na płaszczyźnie społecznej i gospodarczej w miejscu odpływu i napływu migracyjnego. Permanentną cechą zjawiska migracji jest jego wymiar przestrzenny (np. Gober-Meyers 1978, Dennett, Stillwell 2008, Hardwick 2008, Stillwell, Hussian 2010, Molloy i in. 2011). Analizy uwzględniające przestrzenny wymiar migracji w zdecydowanej większości powstają na gruncie geografii. Jednak nie są one tylko jej domeną (Raport o stanie...2018). Badania migracyjne mają długą tradycję oraz bogatą literaturę. W przypadku polskiej geografii migracji przeglądu piśmiennictwa po 1989 r. dokonali Śleszyński i in. (2018)². W przeglądzie tym wyróżniono sześć grup problemowych: teoria i metodologia badań, migracje wewnętrzne (wewnątrz krajowe), migracje zewnętrzne (zagraniczne), badania terytoriów zagranicznych, historyczne badania migracji, badania wpływu migracji na rozwój regionalny i lokalny. Zasadniczo pierwszych pięć zagadnień to zbiory rozłączne. Natomiast zagadnienie oddziaływania migracji na

¹ „W raporcie o stanie badań...” (2018, s. 17–19) wyróżniono siedem płaszczyzn badawczych nad migracjami (demograficzną, ekonomiczną, socjologiczną, „politologiczną”, historyczną, antropologiczną oraz geograficzną i studiów regionalnych). Redaktorzy zaznaczają, że nie jest to skończony katalog perspektyw badawczych. Poza tym dziedzinowe rozróżnienie badań nad migracjami nie zapewnia rozłączności płaszczyzn badawczych.

² Jak zaznaczają sami autorzy, „... raport zasadniczo obejmuje lata 1990–2016, przy czym w niektórych przypadkach uznano za celowe uwzględnienie badań sprzed tego okresu, aby lepiej nawiązać do inspiracji, źródeł i uwarunkowań współczesnych geograficznych badań migracyjnych w Polsce...” (s. 175).

rozwój lokalny, regionalny jest wątkiem, który pojawia się w pięciu pozostałych. Dotyczy to migracji międzynarodowych, wewnętrznych na pobyt stały oraz wahańskich (Śleszyński 2010). Zazwyczaj związki migracji z rozwojem regionalnym i lokalnym rozpatrywane są przez pryzmat mobilności, migracji zasobów pracy (czynnika ludzkiego), kapitału ludzkiego, społecznego, co powoduje m.in: deformacje struktur demograficznych (Kurek 2007, 2008, Dembowska 1990, Wiśniewski i in. 2016, Rauziński i in. 2017), (de)koncentrację ludności i potencjału społeczno-gospodarczego (Smętkowski 2003, Śleszyński 2009), kształtowanie (nie)równowagi popytowo-podażowej na lokalnych rynkach pracy (Jończy 2006a, b, 2010, Damurski i in. 2010, Heffner 2012, Jończy, Rokita-Poskart 2012), depopulację i proces starzenia się (Szukalski 2015, Janiszewska, Dmochowska-Dudek 2017, Rauziński i in. 2017, Józefowicz 2019), czy też dalszą marginalizację obszarów peryferyjnych (Lisowska 2011). Szeroko rozumiane migracje, a szczególnie zasobów pracy, kapitału ludzkiego i społecznego, są niepodważalnym czynnikiem rozwoju regionalnego (Grosse 2002, Churski 2004, 2008, Gałązka 2017).

Problematyka badawcza zjawiska migracji jest bardzo szeroka i dotyczy każdej skali przestrzennej, począwszy od skali kraju, przez poziom regionalny (wojewódzki), wybrane funkcjonalne jednostki administracyjne aż do złożonych systemów osadniczych (Śleszyński i in. 2018). Relatywnie rzadziej analizowano zasięgi migracji wewnętrznych na pobyt stały. Wynikało to w głównej mierze z faktu braku w statystyce publicznej danych, które ukazywałyby przemieszczenia pomiędzy jednostkami podziału terytorialnego. Dane migracyjne, uwzględniające kierunek przemieszczeń, w statystyce publicznej dostępne są z dwóch źródeł, a mianowicie rejestru PESEL i/lub Narodowych Spisów Powszechnych³. Migracje wewnętrzne, po powojennym exodusie ludności z obszarów wiejskich do miast, relatywnie straciły na zainteresowaniu badawczym. Ustąpiły one miejsca migracjom wahańskim, aby nabrać większego znaczenia od drugiej połowy lat 90. XX w. Obecnie polska statystyka publiczna stworzyła szansę na wypełnienie luki badawczej w badaniach inter- i intraregionalnych migracji ludności na pobyt stały.

Poza obserwacją zjawiska ważne jest wyjaśnienie jego przyczyn, uwarunkowań i mechanizmów nimi rządzących. Kwestie te są myślami przewodnimi modeli migracyjnych. Modele migracji ewoluują. Ewolucja ta jest wynikiem krytyki modeli istniejących oraz uwzględniania bieżących, współczesnych zjawisk, mechanizmów i procesów. U podstaw każdej z nich leżą prawa migracyjne Ravensteina (1885, 1888) oraz neoklasyczna teoria Lee (1966) – *push-pull theory*. Lee w swojej teorii rozwinął koncepcję sposobności pośrednich Stouffera (1940). Sformułował 19 hipotez ujętych w trzy grupy: (1) wielkość migracji, (2) przepływy (*stream*) i przepływy powrotne (*counterstream*), (3) charakterystyki migracji (migrantów). Wskazanie na obie koncepcje wynika z faktu, że w analitycznej części opracowania czytelnik odnajdzie analogie do praw sformułowanych przez Ravensteina oraz Lee. Oczywiście które prawa i hipotezy znajdą swoje potwierdzenie, uzależnione jest od wykorzystanych danych.

³ Na chwilę obecną dotyczy to spisów powszechnych do NSP 1988 włącznie.

Cel, zakres, przedmiot opracowania

Dane dotyczące migracji wewnętrznych na pobyt stały, uwzględniające kierunek przemieszczeń, dostępne są od niedawna, ale obejmują relatywnie długi okres (2002–2019). Jak do tej pory dane te rzadko, jeśli w ogóle, są obecne w analizie zjawiska migracji. Głównym celem opracowania jest próba wyjaśnienia zróżnicowania wielkości oraz kierunków migracji na pobyt stały pomiędzy jednostkami poziomu NUTS 5 województwa wielkopolskiego. W oparciu o przemieszczenia w układzie wieś–miasto, miasto–wieś zostaną zidentyfikowane odpowiednio obszary imigracji (zlewni migracyjnych) oraz obszary emigracji (atrakcyjności migracyjnej). Miasto w tym przypadku jest odpowiednio celem, a następnie źródłem migracji. Użycie określenia zlewni migracyjnej i obszaru atrakcyjności migracyjnej odzwierciedla kierunek przemieszczeń. W przypadku zlewni są to przemieszczenia do miasta. Natomiast dla atrakcyjności migracyjnej z miast na obszary wiejskie. Rozróżnienie to mieści się w szerszym pojęciu pola (pól) migracji, regionów migracyjnych (Huk 1991, 1995). Atrakcyjność migracyjna dotyczy miasta jako źródła i celu migracji oraz obszarów wiejskich. Jednak w tym przypadku za takim określeniem przemawia z jednej strony fakt przewagi migracji z miast na obszary wiejskie, a nie w kierunku przeciwnym, oraz odśrodkowy charakter przemieszczeń. Można również powiedzieć, że każde miejsce, obszar jest atrakcyjny, w tym i migracyjnie, tylko że w różnym stopniu, natężeniu i czasie. Bezwzględna liczba przemieszczeń na dany obszar mówi o jego szeroko rozumianej atrakcyjności dla migrantów. Wielkość ta zdeterminowana jest wielkością jednostki (wysyłającej migrantów) mierzonej liczbą ludności. Ponadto wielkość jednostki determinuje rozległość zlewni oraz obszarów atrakcyjności migracyjnej. Dwa wcześniejsze stwierdzenia na gruncie geografii nie wymagają dowodzenia. Wynika to z faktu, że liczba ludności determinuje chociażby typ, charakter funkcjonalny (miasta) (Konecka-Szydłowska, Mačkowiak 2016) czy wielkość dojazdów do pracy (Bul 2015). Natomiast zasadne jest postawienie pytania, tezy o wzajemne relacje rozległości przestrzennej tych dwóch typów obszarów. Badaniem objęto województwo wielkopolskie. Zagadnienie opracowano na najniższym poziomie podziału terytorialnego (NUTS 5) i dostępnych danych. Badanie obejmuje dane dla szesnastu kolejnych lat od 2002 do 2017 r.

Charakterystyka źródła danych oraz podejście do ich opracowania i metody

Dane dotyczące migracji dostępne są w Banku Danych Lokalnych (BDL). Poza tą bazą GUS udostępnia jeszcze jedenaście baz danych, a wśród nich bazę Demografia. W jej obrębie, w przypadku badań bieżących, dane o wielkości migracji przedstawiono w układzie macierzowym (tab. 2g)⁴. Macierz ta ukazuje migracje

⁴ Poza tablicami wynikowymi Wyników badań bieżących, w bazie Demografia mamy jeszcze: Prognozę ludności, tablice Trwania życia oraz Ludność w gminach według stanu w dniu 31.12.2011 r. (bilans opracowany w oparciu o wyniki NSP 2011).

wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania⁵. Układ ten, jakkolwiek, prosty, jednoznaczny i oczywisty, jest całkowicie bezużyteczny w analizach przestrzennych. Po pierwsze wymaga on tak zwanej restrukturyzacji danych. W wyniku tego zabiegu otrzymujemy trzy kolumny zawierające informację o: gminie obecnego (1), poprzedniego (2) miejsca zamieszkania oraz o wielkości przepływu (3) między nimi. Po drugie część danych objęta jest tajemnicą statystyczną. Tajemnica dotyczy przepływów jednostkowych, ale nie zawsze jednej osoby. Pole objęte tajemnicą statystyczną, w odróżnieniu od przepływu zerowego, wypełnione jest „haszem” (#). W opracowaniu w polach tych wstawiony został minimalny, jednostkowy przepływ (1 osoba)⁶.

Ukazanie całości migracji uwzględniających wielkość i kierunek, nawet w skali jednego województwa, kiedy poziomem odniesienia przestrzennego jest NUTS 5, nie jest niemożliwe. Jednak całość zjawiska przedstawiono w podziale na kierunki migracji (miasto–miasto; z miasta na wieś; ze wsi do miasta; wieś–wieś). Natomiast w przypadku migracji w relacji miasto–miasto dodatkowo wyróżniono Poznań ze względu na liczbę kierunków i wielkość migracji.

W analizach migracji uwzględniających kierunki przepływu może on być ukazany jako wartość bezwzględnej przepływu. Takie ujęcie zagadnienia preferuje jednostki duże. Bezwzględne wielkości odpływu i napływu są pewną funkcją wielkości danej jednostki. Natomiast w przypadku wzajemnych relacji pomiędzy wielkością napływu i odpływu mamy do czynienia z sytuacją, gdy odpływ z jednostki mniejszej do jednostki większej jest większy niż napływ z jednostki większej do jednostki mniejszej. Prawidłowość ta w większym stopniu jest widoczna w przypadku przemieszczeń pomiędzy miastami niż w przypadku pozostałych trzech kierunków.

W badaniach dynamicznych podstawowym problemem jest określenie stałości bądź też terytorialnej zmienności zjawiska, jego struktury przestrzennej. Zagadnienie to komplikuje się wraz z długością analizowanej serii danych. W przypadku tego opracowania zastosowano podejście, które określono mianem agregatowego, a w całościowym opisie zjawiska za dany okres analizy operuje się sumą wartości bezwzględnych z badanego okresu (por. Ilnicki 2020).

W identyfikacji zlewni migracyjnych (imigracji) i obszarów atrakcyjnych migracyjnie (emigracji) użyto metody największego przepływu, która wykorzystywana jest do wyznaczania regionów węzłowych czy obszarów oddziaływania usługowego (zob. Jakubowicz 1993, por. Ilnicki 2009). Zlewnie i obszary atrakcyjności wyznaczano dla miast dla których gminy wiejskie, lub obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich były źródłem (zlewnia migracyjna) lub celem migracji (obszar atrakcyjności migracyjnej).

⁵ W chwili składania artykułu do druku dane dotyczyły kolejnych lat od 2002 do 2019.

⁶ Warto zdać sobie sprawę, że pominięcie pól objętych tajemnicą statystyczną skutkuje tym, że w skali kraju przeciętnie co roku ginie nam w ten sposób blisko 80 tys. przemieszczeń. W ogólnej liczbie migracji każdorazowo stanowią one średnio blisko 19%. Natomiast kiedy w miejsce tych pól wstawimy minimalny przepływ, „niedoszacowanie” migracji spada do przeciętnego poziomu nieznacznie przekraczającego 4% ogólnej liczby migracji.

W przypadku pozostałych dwóch kierunków (miasto–miasto, wieś–wieś) w celu zobrazowania migracji wykorzystano wszystkie ich kierunki. Jednak aby struktura przestrzenna migracji była czytelna, odcinano niskie wartości przemieszczeń. Proces odcinania kończono w momencie, kiedy struktura przestrzena przemieszczeń w sposób „istotny” ulegała zmianie, zatarciu, rozmyciu. W ten sposób wyznaczono struktury, układy największych przepływów migracyjnych.

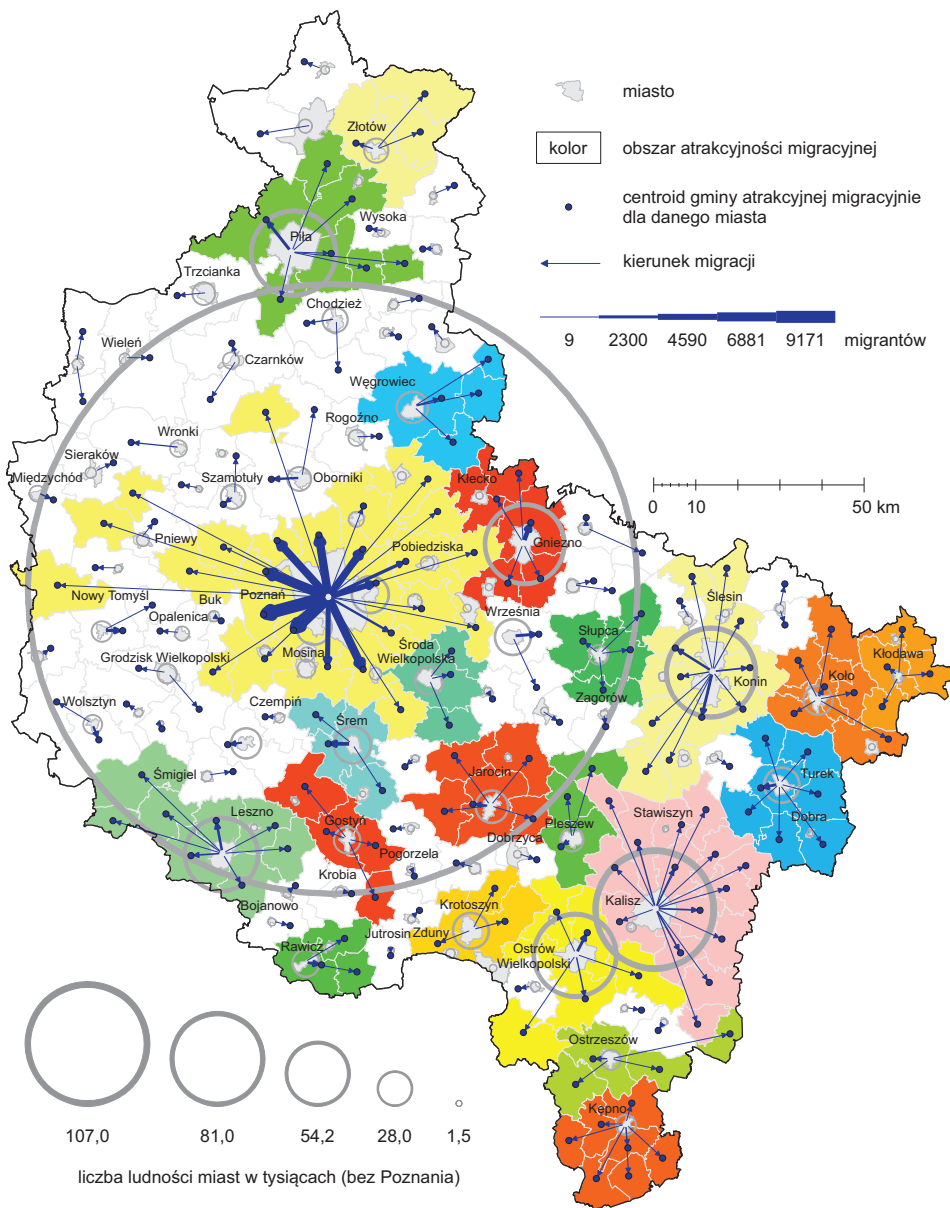
Obszary atrakcyjności migracyjnej (emigracji) – migracje miasto–wieś

Obszary atrakcyjności migracyjnej wyznaczane są dla miast. Podstawą ich wydzielenia jest największa wartość migracji z danego miasta na obszary wiejskie. Identyfikacja obszarów miała miejsce wówczas, gdy miasto było źródłem migracji do przynajmniej trzech gmin wiejskich i/lub terenów wiejskich w gminie wiejsko-miejskiej. W zbiorze 111 miast województwa wielkopolskiego zidentyfikowano obszary atrakcyjności migracyjnej dla 22 miast (ryc. 1).

Obszary te, poza Poznaniem, generalnie mają zwarty i ciągle przestrzennie charakter. W dużej części miast liczba atrakcyjnych migracyjnie terenów wiejskich jest nie tyle prostą funkcją liczby ludności⁷, ile jest z nią w widoczny sposób skorelowana⁸. Chociaż należy zaznaczyć, że nie jest to regułą. Takim wyjątkiem od reguły jest Kłodawa (6,7 tys. mieszkańców). Fakt ten można by tłumaczyć jej położeniem przy granicy województwa. Jednak w przypadku innych miast o zbliżonej (np. Krzyż Wielkopolski, Zbąszyń) lub wyższej (np. Trzcianka, Wolsztyn) liczbie ludności nie doszło do wykształcenia takiego obszaru. Pozostałe miasta posiadające obszary atrakcyjności mają co najmniej 14 tys. mieszkańców. Wśród miast, dla których nie zidentyfikowano obszaru atrakcyjności migracyjnej warto zwrócić uwagę na dwa 30-tysięczne miasta, a mianowicie Swarzędz i Wrześnię. W pierwszym przypadku jest to efekt bezpośredniego sąsiedztwa z Poznaniem. Natomiast w drugim jest to wypadkowa dwóch czynników. Pierwszy, chociaż może mniej znaczący, to lokalizacja w „cieniu”, strefie „bezpośredniego” oddziaływania Poznania – miejski obszar funkcjonalny – MOF (KPZK 2030). Jednak warto zauważyć, że dwa inne miasta, Śrem i Środa Wielkopolska mają obszar atrakcyjności migracyjnej, będąc podobnie jak Września w bezpośrednim sąsiedztwie MOF-u Poznania. Jednak decydującym czynnikiem wydaje się położenie pomiędzy miastami o wyraźnie wyższej liczbie ludności (Gniezno, Konin, Poznań) i zbliżonym co do potencjału ludnościowego Jarocinem. Warto też zwrócić uwagę, że miasta zachodniej i północnej części województwa rzadziej wykształcały obszar atrakcyjności migracyjnej niż pozostałe miasta regionu. W dużym stopniu jest to uwarunkowane małą, w skali całego województwa, liczbą ludności zlokalizowanych tam miast,

⁷ W całym opracowaniu posługiwano się średnią liczbą ludności dla analizowanego okresu 2002–2017. W przypadku miejscowości, które nabyły prawa miejskie, średnia pochodzi z okresu w którym miały status miasta.

⁸ Korelacja liniowa Pearsona wyniosła 0,898, natomiast rang Spearmana 0,550 przy poziomie istotności 0,01.

Ryc. 1. Obszary atrakcyjności migracyjnej

Wyjaśnienie: w przypadku liczby ludności i wielkości migracji skalowanie liniowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

która nie przekracza 20 tys. mieszkańców (Runge 2013, Konecka-Szydłowska 2019). Pomijając Gniezno, na północ od Poznania tylko Piła, Wągrowiec i Złotów wykształciły swoje obszary atrakcyjności. Brak zwartości przestrzennej obszaru

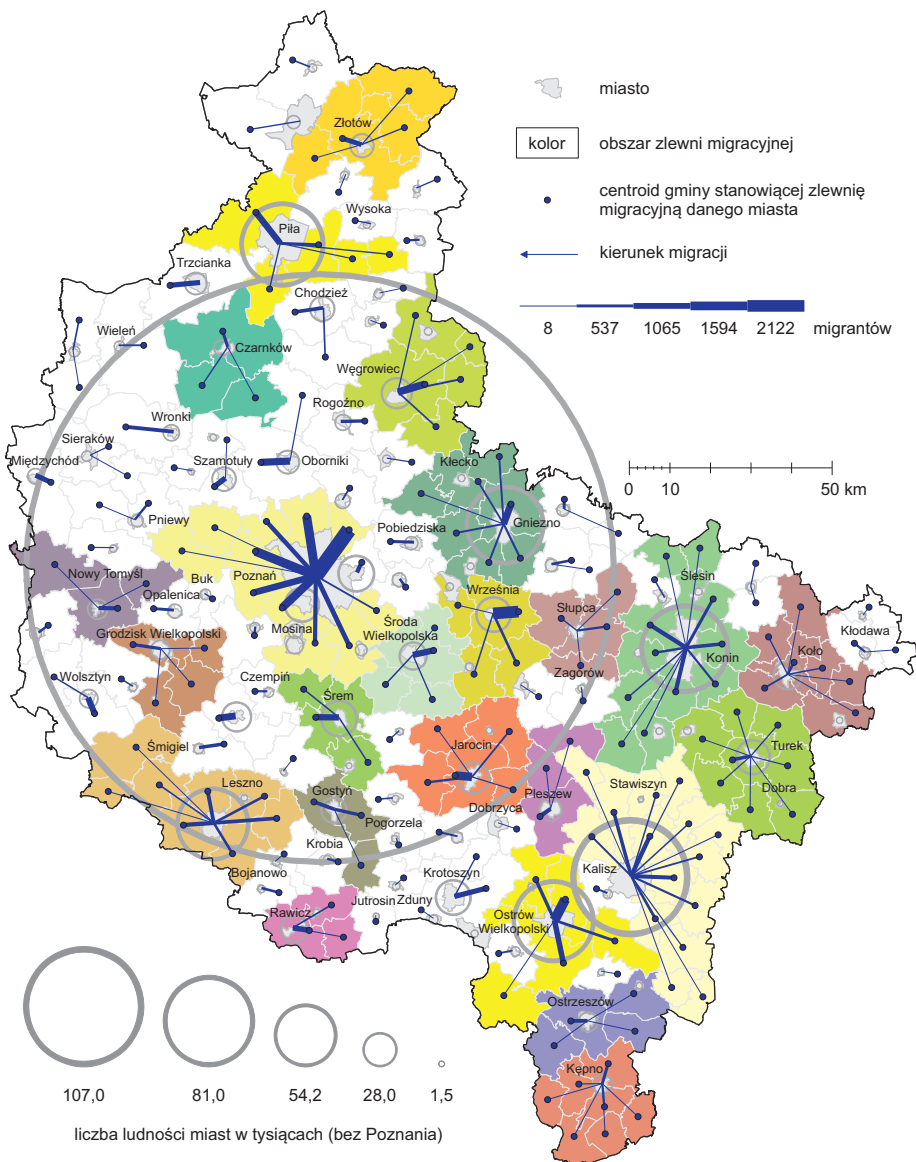
atrakcyjności Poznania w kierunku północnym i zachodnim pozwala sformułować przypuszczenie, że rozwój obszaru funkcjonalnie z nim powiązanego będzie odbywał się właśnie w tych kierunkach. Takie domniemanie zdaje się częściowo uprawomocniać położenie czterech „oderwanych” gmin obszaru, a mianowicie: Miedzichowa, Kwilcza i Chrzypiska Wielkiego, Połajewa odpowiednio w pobliżu autostrady A2, drogi krajowej (DK) 22 i 94 oraz DK 11 (S11). Dodatkowo tezę tę zdają się potwierdzać badania R. Bula i M. Walaszek (2015), którzy na podstawie dojazdów do pracy i szkół ponadpodstawowych dokonali delimitacji MOF-u Poznania. Biorąc pod uwagę fakt, że w otoczeniu nie tylko największych miast mamy do czynienia z podwyższonym natężeniem budownictwa mieszkaniowego oraz że w dużej części jego mieszkańcami są osoby zamieszkujące wcześniej właśnie te miasta, należy stwierdzić, że obszary atrakcyjności migracyjnej mogą być identyfikatorem terenów podlegających intensywnemu procesowi suburbanizacji. Oczywiście należy zaznaczyć, że jest to prawdziwe przy założeniu, iż wcześniejsi mieszkańcy rdzenia, zespołu miejskiego, aglomeracji, metropolii nie zrywają z nią związków w zakresie miejsca pracy, edukacji, kształcenia czy korzystania z szerokiego spektrum usług, a w szczególności usług wyższego rzędu.

Obszary zlewni migracyjnych (imigracji) – migracje wieś–miasto

Podstawą identyfikacji zlewni migracyjnych, podobnie jak obszarów atrakcyjności migracyjnej, był największy przepływ z co najmniej trzech gmin wiejskich i/lub, obszarów wiejskich gmin miejsko-wiejskich do danego miasta. W całym zbiorze miast zidentyfikowano 24 zlewnie migracyjne (ryc. 2). Warto zauważyć, że cztery miasta mające zlewnię migracyjną nie wytworzyły obszaru atrakcyjności migracyjnej (Czarnków, Grodzisk Wielkopolski, Nowy Tomyśl, Września)⁹. Dziewięć miast z dwudziestu czterech mających zlewnię migracyjną składało się z takiej samej liczby jednostek (gmin – obszarów wiejskich). Wśród nich znajdowały się miasta, dla których obszar atrakcyjności i zlewni migracyjnych był tożsamy (Jarocin, Konin, Leszno, Ostrów Wielkopolski, Słupca, Srem). Również w przypadku tych obszarów można zauważyć związek pomiędzy liczbą ludności danego miasta a ich rozległością. Jednak należy zauważyć, że przez fakt, iż obszar zlewni migracyjnej Poznania był nieporównywalnie mniejszy w stosunku do jego potencjału ludnościowego korelacja liniowa Pearsona była niższa niż rang Spearmana, tak jak to miało miejsce w przypadku zlewni migracyjnych¹⁰. Równocześnie warto podkreślić, pomijając w tym przypadku Poznań, że obszary zlewni migracyjnych były bardziej rozległe niż obszary atrakcyjności migracyjnej. To spostrzeżenie wskazuje, że w dalszym ciągu ruchy migracyjne wpisują się w prawa Ravensteina (1966), a dotyczące wielkości migracji, jej związku z odległością, etapowością oraz migracjami powrotnymi (por. Ilnicki 2020).

⁹ Miastem mającym jedynie obszar atrakcyjności był Krotoszyn.

¹⁰ Korelacja liniowa Pearsona wyniosła 0,652, natomiast rang Spearmana 0,647, przy poziomie istotności 0,01.

Ryc. 2. Obszary zlewni migracyjnych

Wyjaśnienie: w przypadku liczby ludności i wielkości migracji skalowanie liniowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

Trzeba jednocześnie zwrócić uwagę na fakt, że sumaryczny odpływ na obszary wiejskie z 26¹¹ miast, które tworzyły obszar atrakcyjności i/lub zlewnie migracyj-

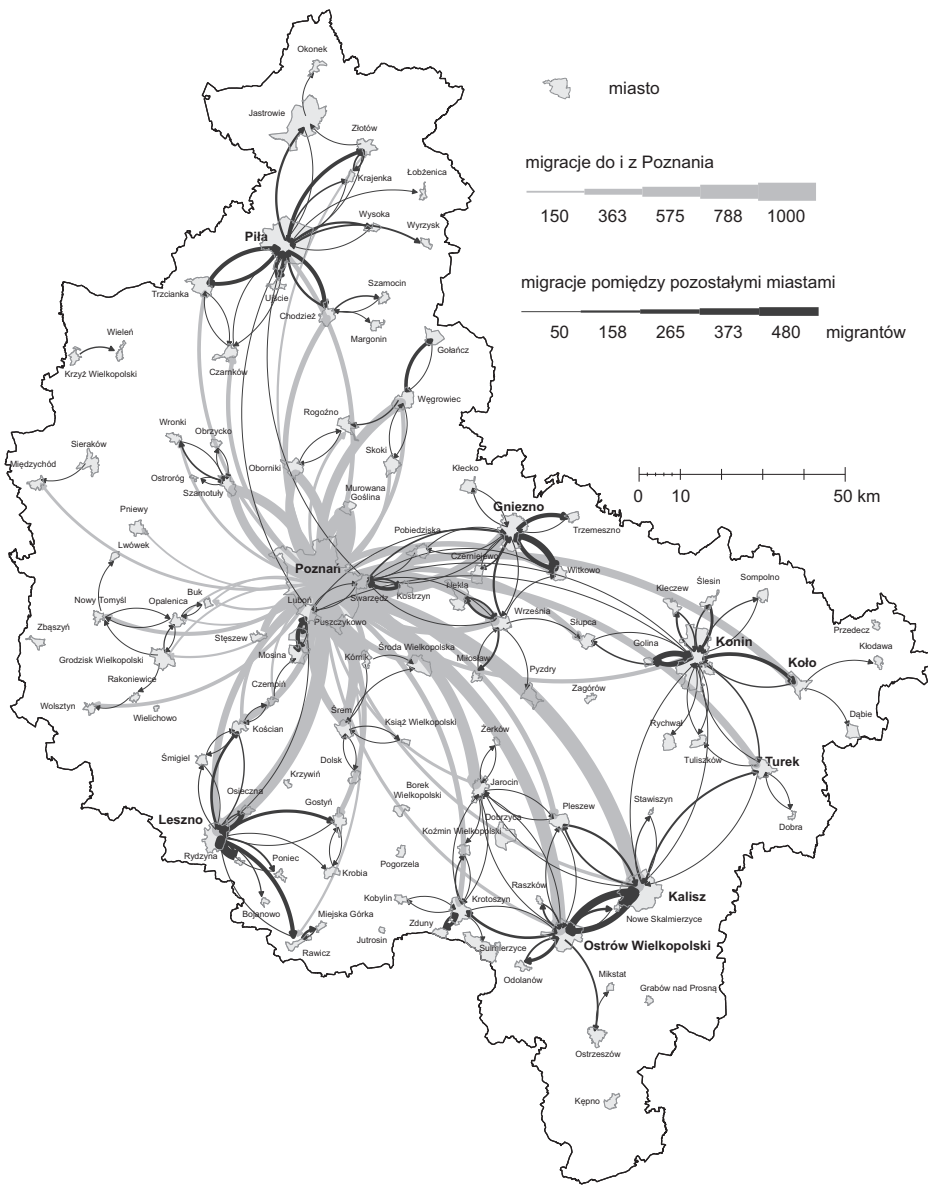
¹¹ Liczba ta wynika z faktu, że mamy 4 miasta, które mają zlewnie migracyjną, a nie mają obszaru atrakcyjności migracyjnej (Czarnków, Grodzisk Wielkopolski, Nowy Tomyśl, Września). Przeciwna sytuacja dotyczy dwóch miast (Kłodawa, Krotoszyn).

ną, w przypadku 17 odpływ migracyjny, był większy niż napływ. Odpływ z miast mających zlewnie i/lub obszary atrakcyjności migracyjnej, jest dwukrotnie większy niż napływ do nich z obszarów wiejskich. Warto zauważyć, że zlewnie, podobnie jak obszary atrakcyjności migracyjnej, w zdecydowanej ich liczbie, mają kształt modelowego obszaru oddziaływania, z miastem zlokalizowanym w centrum obszaru i promieniście rozchodzącymi się „powiązaniem”. Taki modelowy obszar jest sumą bezpośredniego otoczenia miasta, obszaru wiejskiego (gminy) oraz pierścienia gmin dookoła. Dopelnieniem przepływów migracyjnych pomiędzy miastami a terenami wiejskimi są przemieszczenia pomiędzy miastami.

Migracje pomiędzy miastami (miasto–miasto)

W całym badanym okresie migracje na pobyt stały pomiędzy miastami stanowiły niewiele ponad 22% wszystkich przemieszczeń. Ten kierunek migracji był trzecim co do ważności po migracjach miasto–wieś, wieś–miasto. Migracje te objęły blisko 93,5 tys. osób. Prawie 57,5% z nich dotyczyło migracji do i z Poznania. Warto podkreślić, że migracje do i z Poznania w całym badanym okresie praktycznie się bilansowały. Nieznaczną 1-procentową przewagę miały migracje z nad imigracją do Poznania. Migracje na pobyt stały odbywały się pomiędzy Poznaniem a wszystkimi pozostałymi miastami. Biorąc pod uwagę migracje co najmniej 150 osób w całym badanym okresie można zauważyć, że najwyższe strumienie migracji dotyczą przemieszczeń do Poznania z pozostałych miast (ryc. 3). Są to 43 strumienie sumarycznie obejmujące 23,2 tys. osób. Najwyższe wartości, powyżej 800 osób, dotyczyły siedmiu miast: Swarzędza (2,3 tys. osób), Lubonia (1,9), Konina (1,6), Piły (1,3), Gniezna (1,3), Kalisz (861 osób) oraz Leszno (808). W przeciwnym kierunku strumieni powyżej 150 osób było już „tylko” 25, a z najwyższymi wartościami również do 7 miast (Luboń 6,7 tys., Swarzędz 4,8, Puszczykowo 1,6, Mosina 1,4, Kórnik 996 osób, Murowana Goślina 929, Pobiedziska 921). Sumarycznie migracje, 150 osób i więcej, z Poznania do innych miast wyniosły 24,6 tys. osób. Tym samym proces suburbanizacji w otoczeniu Poznania wspomagany jest związaniem z nim miast z jego najbliższego otoczenia. Wielkość przepływów jest w widoczny sposób zależna od odległości i wielkości miasta pod względem liczby ludności. Również wyraźnie częściej miasta znajdujące się w odległości 30–40 km w linii prostej od „centrum” Poznania są jednocześnie źródłem i celem migracji (np. Buk, Oborniki, Opalenica, Szamotuły, Środa Wielkopolska). Natomiast pozostałe miasta, pomijając Gniezno, Kalisz, Leszno, Ostrów Wielkopolski, Wągrowiec, są „jedynie” źródłami migracji.

W przypadku pozostałych miast migracje zachodziły na blisko 3,5 tys. kierunkach. Te najistotniejsze, 50 i więcej osób, stanowiły 5,4% przemieszczeń, w których uczestniczyło 22,2 tys. migrantów (prawie 60% ogólnej ich liczby). W migracjach tych miast można zauważyć od pięciu do ośmiu prostych lub o różnym stopniu złożoności relacji, układów przepływów migracyjnych między nimi. Trzy pierwsze, a mianowicie: Konin, Leszno i Piła, można określić mianem układów izolowanych dośrodkowych. Wymiana migrantów dokonuje się z miastami z ich

Ryc. 3. Wielkość i kierunek migracji pomiędzy miastami
 Wyjaśnienie: wielkość migracji skalowanie liniowe i porównywalne co do wielkości w przepływach do i z Poznania oraz pomiędzy pozostałymi miastami
 Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

bezpośredniego otoczenia. Podobny układ, jednak o mniejszej skali migracji, tworzy Śrem. Ponadto większe wartości obejmują przemieszczenia do tych miast. Ich całościowy bilans wymiany jest dodatni (Leszno, Piła) lub zrównoważony (Konin, Śrem). Kolejny układ można określić mianem podwójnego, a tworzony jest

on przez Gniezno i Wrześnię. W jego przypadku mamy do czynienia z dodatnim bilansem wymiany (blisko 15% wymiany migracyjnej ogółem pomiędzy Gnieznem a Wrześnią). Podobnymi układami, ale o mniejszej skali i liczbie kierunków przemieszczeń są: Szamotuły–Wronki, Kostrzyn–Swarzędz, Luboń–Mosina. Najbardziej złożonym układem jest ten tworzony przez Kalisz i Ostrów Wielkopolski. Generują one trzy z siedmiu największych strumieni migracji¹². Zarysowane prawidłowości odzwierciedlają z jednej strony dominujący charakter Poznania jako ośrodka regionalnego, metropolitalnego, oraz policentryczny charakter województwa wspomagany obecnością czterech ośrodków subregionalnych (Leszno, Kalisz, Konin, Piła) (Bul, Kaczmarek 2016). Do układu Kalisz–Ostrów Wielkopolski bezpośrednio podłączone są: Koźmin Wielkopolski, Krotoszyn, Odolanów, Ostrzeszów, Pleszew, Turek. W większym stopniu, pośrednim niż bezpośrednim, poprzez Koźmin Wielkopolski i Pleszew, do tego układu podwiązuje się Jarocin. Podobny układ, ale w mniejszej skali tworzą: Buk, Grodzisk Wielkopolski, Nowy Tomyśl, Opalenica, Rakoniewice. Poza wymienionymi widoczne są układy, które można określić mianem liniowych. W ich przypadku migracje zasadniczo odbywają się pomiędzy sąsiednimi, a nie wszystkimi miastami takiej struktury. Można podać tutaj dwa przykłady. Pierwszy to: Leszno–Śmigiel–Kościan–Czempiń–Mosina–Puszczykowo–Luboń, miasta zlokalizowane w bezpośrednim lub bliskim sąsiedztwie S5 (DK5) oraz linii kolejowej. Drugi to układ: Wolsztyn–Rakoniewice–Grodzisk Wielkopolski–Opalenica–Buk, rozpięty w jego południowo-zachodniej części na DK32. Należy zauważyć, że zidentyfikowane „powierzchniowe układy” najważniejszych strumieni migracji nawiązują do zidentyfikowanych obszarów atrakcyjności i/lub zlewni migracyjnych. Tym samym migracje pomiędzy miastami „spinają”, zwiększają wartość obszarów atrakcyjności i zlewni migracyjnych. W konsekwencji obszary atrakcyjności migracyjnej oraz zlewnie migracyjne miast pozwalają na wskazanie obszarów podlegających intensywnym procesom urbanizacji i funkcjonalnie związanych z rdzeniem obszaru.

Migracje na obszarach wiejskich (wieś–wieś)

W ramach obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w całym okresie migrowało blisko 96 tys. osób. Ta wielkość przemieszczeń odbywała się w ramach 9,4 tys. przemieszczeń, które zaszły pomiędzy 211 gminami wiejskimi i obszarami wiejskimi wiejskich gmin wiejsko-miejskich. Zawężając jednostkową wielkość migracji do 25 i więcej osób, możemy zauważyć charakterystyczną cechę migracji w obrębie terenów wiejskich. Blisko 70% (65,9 tys.) odbywa się na krótkie dystanse, pomiędzy sąsiadującymi ze sobą obszarami (ryc. 4). Relatywnie bardziej złożony układ przemieszczeń jest charakterystyczny dla gmin z bezpośredniego otoczenia Poznania, jego strefy podmiejskiej. Ponadto wielkości napływu i odpływu migracyjnego są ze sobą w widoczny sposób skorelowane ($r_{ij}=0,826$). Różnice pomiędzy

¹² Kalisz–Ostrów Wielkopolski (404 osoby), Kalisz–Nowe Skalmierzyce (356), Ostrów Wielkopolski–Kalisz (327). Największy strumień migracji pomiędzy miastami, z wyłączeniem Poznania, występuje pomiędzy Leszmem a Rydzyńską (474).

(np. Czerwonak, Komorniki, Suchy Las, Tarnowo Podgórne). Poza tym jest to dostrzegalne w przypadku: Czarnkowa, Jarocina, Kępna, Kościana, Nowego Tomysła, Ostrowa Wielkopolskiego, Przemęczy czy Wrześni. Jednak należy nadmienić, że poza determinowaniem wielkości migracji przez wielkość gminy możemy zauważyć, że na jej wolumen ma również wpływ odległość między nimi. Pomijając pojedyncze przypadki, układy gmin, zgrupowanie takich jednostek tworzą gminy na wschód od linii północ-południe przechodzącej przez Konin.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Struktury przestrzenne, przestrzennego zróżnicowania zjawisk zarówno społecznych, jak i ekonomicznych, nie tyle nie ulegają zmianie, ile wykazują się znacznym stopniem inercji, bezwładu, „stałości”. Innymi słowy, natężenie, intensywność, poziom zjawiska zmienia się, ale struktura przestrzenna, w generalnym ujęciu, pozostaje niezmienna. Nie znaczy to, że struktury przestrzenne nie ulegają zmianie. Jednak jest to proces rozciągnięty w czasie (Ilnicki 2020).

Zjawiskiem o ugruntowanej strukturze przestrzennej są migracje wewnętrzne na pobyt stały. Stwierdzenie to jest prawdziwe dla horyzontu czasowego, jakim objęte jest badanie. Jakkolwiek trudno jest wyrokować o przyszłości, to wydaje się, że z dużą dozą prawdopodobieństwa można twierdzić, iż większość poczynionych spostrzeżeń i dostrzeżonych prawidłowości ma wcześniejszą historię. Pomijając konkretną datę, możemy z pełną pewnością stwierdzić, że w polskiej rzeczywistości lat 90. nastąpiło zjawisko zmiany dominującego kierunku przemieszczeń z obszarów wiejskich (wieś) do miast(-a) na kierunek miasto-wieś (por. Jelonek 2005).

Należy podkreślić dużą zbieżność, jeśli nie pokrywanie się zasięgów przestrzennych zlewni migracyjnych i obszarów atrakcyjności migracyjnej miast. Jednak zlewnie migracyjne, biorąc pod uwagę wielkość przemieszczeń, mają relatywnie większe zasięgi niż obszary atrakcyjności migracyjnej. Migracje na pobyt stały z miast na obszary wiejskie odbywają się głównie do stref podmiejskich. Jest to prawidłowość, która również jest widoczna w przypadku zasięgów dojazdów do pracy (Bul 2015, Ilnicki Michalski 2015). Te przemieszczenia w istotnym stopniu związane są z dużym natężeniem budownictwa mieszkaniowego w bezpośrednim otoczeniu miast (zob. Rettinger, Wójtowicz 2009, Mikuła 2016, Ciok, Ilnicki 2018). Biorąc pod uwagę fakt, że do stref podmiejskich migrują ludzie młodzi przed wstąpieniem w (nie)formalny związek lub zaraz po, migracje na pobyt stały jawią się jako dobra zmienna do identyfikacji miejskich obszarów funkcjonalnych na różnych poziomach hierarchii miejskiej. Tym samym warto byłoby podjąć się próby zestawienia obszarów atrakcyjności migracyjnej z zasięgami: stref podmiejskich, MOF-ów, stref podlegających silnej suburbanizacji. W konsekwencji dochodziłoby do próby weryfikacji zasięgu obszarów, które są w stałym sprzężeniu zwrotnym z miastem. We wspomnianej identyfikacji warto rozważyć dodanie dodatkowego kryterium, że odpływ z rdzenia powinien być większy niż napływ do niego.

Migracje wewnętrzne na pobyt stały w obrębie obszarów wiejskich mają najmniejsze znaczenie wśród wszystkich kierunków przemieszczeń. Ich specyfiką jest to, że zasadniczo odbywają się na krótkie odległości, pomiędzy sąsiadującymi ze sobą jednostkami. Zaznaczyć również należy, że w dużej części obszary te mają charakter sprzężeń zwrotnych.

W przypadku praw migracyjnych Ravensteina widoczne jest nawiązanie do co najmniej czterech z nich, a mianowicie:

- uzależnienia wielkości migracji od odległości;
- faktu, że przepływ generuje przepływ powrotny;
- różnicy w skłonności do migracji pomiędzy miastem i wsią;
- przewagi motywu ekonomicznego jako czynnika migracji – rozumianego w tym przypadku jako „nieatrakcyjny klimat, nieodpowiednie otoczenie społeczne”.

Natomiast w nawiązaniu do modelu koncepcji Lee możemy mówić o korespondowaniu do następujących hipotez, że:

- wielkość migracji zmienia się wraz z różnorodnością ludzi;
- wielkość migracji jest związana z trudnością pokonywania przeszkód pośrednich;
- jeśli nie ma nałożonych silnych hamulców (ograniczeń – dopisek autora), zarówno wielkość, jak i nasilenie migracji mają tendencję zwyżkową wraz z upływem czasu;
- każdy większy przepływ migracyjny (*stream*) wywołuje przepływ powrotny (*counterstream*);
- wielkość przepływu migracyjnego zmienia się wraz z warunkami gospodarczymi, wzrasta w okresie prosperity, a obniża się w czasach kryzysu;
- charakterystyka migrantów staje się pośrednia pomiędzy charakterystyką ludności w miejscu pochodzenia, a ludnością w miejscu przeznaczenia.

Ostatecznie uprawnione wydaje się sformułowanie wniosku, że migracje na pobyt stały, przy braku innych cyklicznie publikowanych danych (np. migracje wahadłowe), mogą stanowić co najmniej uzupełnienie, jeśli nie jedną z kluczowych wielkości pozwalających na identyfikację miejskich obszarów funkcjonalnych (zob. Buł, Walaszek 2015, por. Harańczyk 2015, Heffner, Gibas 2015). U podłoża tego stwierdzenia leżą następujące kwestie:

- występują trwałe zwrotne migracje pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi;
- wymiana mieszkańców pomiędzy jednostkami (miasto–wieś–miasto) dotyczy obszarów bezpośrednio ze sobą sąsiadujących;
- widoczna wyraźnie przewaga odpływu z miast na obszary wiejskie niż w kierunku przeciwnym;
- większa skłonność do migracji ludzi młodych;
- faktu obserwowanego ujemnego salda wymiany migracyjnej miast z obszarami wiejskimi w grupie 0–9 oraz 25–34 lat (por. Więclaw-Michniewska 2006, Radwańska 2009, Łodyga 2011).

Jakkolwiek trudno jest negować podejście do analizy wykorzystującej wartości bezwzględne przepływu oraz największy przepływ, to warto byłoby podjąć próbę przesłedzenia struktury przestrzennej migracji w każdym z poszczególnych lat

osobno oraz zastosowania podejścia relatywnego do określenia wielkości przemieszczeń identyfikacji zlewni i obszarów atrakcyjności migracyjnej.

Literatura

- Arango J. 2000. Explaining migration a critical view. *International Social Science Journal*, 165: 283–296.
- Bałach-Frankiewicz J., Ciok S., Ilnicki D. 2016. Struktura funkcjonalno-przestrzenna lokalnego zespołu osadniczo-produkcyjnego Jelcza-Laskowic. *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego*, 39.
- Böheim R., Taylor M.P. 2007. From the dark end of the street to the bright side of the road? The wage returns to migration in Britain, *Labour Economics*, 1: 99–117.
- Bramley G., Champion T., Fisher T. 2006. Exploring the household impacts of migration in Britain using panel survey data. *Regional Studies*, 40(8): 907–926.
- Brettell C.B., Hollifield J.F. 2008. Migration theory. Talking across disciplines. [W:] C.B. Brettell, J.F. Hollifield (red.), *Migration theory. Talking across disciplines*. Routledge, New York, s. 1–30.
- Bul R. 2015. Dojazdy do pracy w aglomeracji poznańskiej w 2011 r. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 32: 149–172.
- Bul R., Kaczmarek T. 2016. Rola Poznania jako ośrodka metropolitalnego i jego powiązania w województwie wielkopolskim. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 36: 73–89.
- Bul R., Walaszek M. 2015. Dojazdy do pracy i szkół jako podstawowe kryterium delimitacji obszarów funkcjonalnych miast. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 29: 119–138.
- Casteles S., Miller M.J. 2011. *Migracje we współczesnym świecie*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Chapman J., Bernstein J. 2003. Immigration and poverty: How are they linked? *Monthly Labour Review*, 4: 10–29.
- Churski P. 2004. Rozwój regionalny w warunkach transformacji gospodarczej i integracji europejskiej. [W:] S. Ciok, D. Ilnicki (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Regionalny Wymiar Integracji Europejskiej*, 8/1: 31–45.
- Churski P. 2008. Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską. Poznań.
- Ciok S., Ilnicki D. 2018. Przestrzenne i czasowe zróżnicowanie budownictwa mieszkaniowego w Polsce. [W:] P. Churski (red.), *Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej. Studia KPZK PAN*, 183: 333–344.
- Damurski Ł., Moroń D., Wiktorska-Święcka A. 2010. Analiza rozwoju społecznego w świetle programowania rozwoju gospodarczego. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej Sp. z o.o., Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Politechnika Wrocławska, Wrocław.
- De Haas H. 2008. Migration and development. A theoretical perspective. Working Papers, 9. University of Oxford, International Migration Institute.
- Dembowska K. 1990. Wsie obszarów depopulacji w oczach ich mieszkańców. [W:] W. Michalski (red.), *Wyludnianie się wsi w Polsce Centralnej (na obszarze województwa piotrkowskiego)*, *Biuletyn Informacyjny IGIpZ PAN*, 2: 206–222.
- Dennett A., Stillwell J. 2008. Internal migration in Great Britain – a district level analysis using 2001 Census data. Working Paper 01/08. School of Geography, University of Leeds, LS2 9JT.
- Domańska L. 2006. Migracja zarobkowa Polaków do krajów Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, Zarządzanie i Marketing*, 6: 67–72.
- Douglas S.M., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J.E. 2006. Theories of international migration: A review and appraisal. [W:] A.M. Messina, G. Lahav (red.), *The migration reader. Exploring politics and policies*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, s. 34–62.

- Faggian A., McCann P., Sheppard S. 2007. Some evidence that women are more mobile than men: Gender differences in UK graduate migration behaviour. *Journal of Regional Science*, 47(3): 517–539.
- Gałązka A. 2017. Teoretyczne podstawy rozwoju regionalnego – wybrane teorie, czynniki i bariery rozwoju regionalnego. *Studia Biuro Analiz Sejmowych*, 1(49): 9–61.
- Glick Schiller N. 2011. A global perspective on migration and development. [W:] T. Faist, M. Fauser, P. Kivisto (red.), *The migration – development nexus. A transnational perspective*. Palgrave Macmillan, Hampshire, s. 29–56.
- Gober-Meyers P. 1978. Migration analysis: The role of geographical scale. *The Annals of Regional Science*, 12(3): 52–61.
- Greta M., Lewandowski K. 2007. Ekonomiczne skutki migracji: analiza na przykładzie krajów Wspólnoty Europejskiej. *Gospodarka w Praktyce i Teorii*, 1: 45–54.
- Grosse T.G. 2002. Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego, *Studia Regionalne i Lokalne*, 1(8): 25–48.
- Halik T. 2006. Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych. *Badania Interdyscyplinarne*. 5. Adam Mickiewicz University Press, Poznań.
- Harańczyk A. 2015. Procesy suburbanizacji w Krakowskim Obszarze Funkcjonalnym. *Studia Miejskie*, 18: 85–102.
- Hardwick S.W. 2008. Place, space, and pattern. Geographical theories in international migration. [W:] C.B. Brettell, J.F. Hollifield (red.), *Migration theory. Talking across disciplines*, Routledge, New York, s. 161–182.
- Heffner K. 2012. Migracje a rozwój regionu. Znaczenie procesów migracyjnych dla rozwoju regionów w Polsce. [W:] R. Rauziński, T. Słodra-Gwiżdż (red.), *Spółceństwo Śląska Opolskiego 1945–2011–2035 – aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*. PIN – Instytut Śląski w Opolu, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole–Warszawa, s. 79–91.
- Heffner K., Gibas P. 2015. Obszary funkcjonalne i ich związki z zasięgiem oddziaływania z ośrodków subregionalnych (na przykładzie województwa opolskiego). *Studia Miejskie*, 18: 9–24.
- Heffner K., Rauziński r. 2003. Region migracyjny (wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego). *Studia i Monografie*, 152: 141–153.
- Hollifield J.F. 2008. The politics of international migration. How can we „bring the state back in”. [W:] C.B. Brettell, J.F. Hollifield (red.), *Migration theory. Talking across disciplines*. Routledge, New York, s. 183–238.
- Huk J. 1991. Wyznaczanie regionów migracyjnych w ujęciu systemowym. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Geograficzne*, 57.
- Huk J. 1995. Zmiany pól migracji miast Dolnego Śląska. [W:] A. Jagielski (red.), *Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej*. Materiały konferencji naukowej Wrocław–Szklarska Poręba. Wydawnictwo UWr, Wrocław, s. 127–138.
- Huk J. 2004. Migracje ludności na Dolnym Śląsku w latach 1989–1998: kierunki i efektywność. *Czasopismo Geograficzne*, 75(1/2): 33–64.
- Iglicka K. 2006. Dylematy europejskiej polityki migracyjnej. *Nowa Europa*, 2: 148–164.
- Ilnicki D. 2009. Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju usług w Polsce. Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania badań. *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego*, 11.
- Ilnicki D. 2020. Rural areas as the origin and destination of permanent internal migrations between 2002 and 2017 in Poland. a local level analysis (NUTS 5). *Quaestiones Geographicae*: 15–30.
- Ilnicki D., Michalski P. 2015. Powiązania funkcjonalno-przestrzenne w świetle dojazdów do pracy. *Studia Miejskie*, 18: 55–70.
- Jakubowicz E. 1993. *Podstawy metodologiczne geografii usług*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Janiszewska A., Dmochowska-Dudek K. 2017. Przestrzenne zróżnicowanie starzenia się ludności w Łodzi. *Space–Society–Economy*, 20: 9–22.
- Jelonek A. 2005. Rozwój urbanizacji i jej etapy w Polsce w latach 1946–2002. [W:] I. Jażdżewska (red.), *Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki*. XVIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 37–46.

- Jończy R. 2006a. Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego (ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy). Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Jończy R. 2006b. Exodus zarobkowy ludności autochtonicznej z województwa opolskiego i jego skutki. *Polityka Społeczna*, 1: 11–15.
- Jończy R. 2010. Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne. Instytut Śląski, Opole–Wrocław.
- Jończy R., Rokita-Poskart D. 2012. Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego. *Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, Opole*.
- Józefowicz K. 2019. Starość demograficzna miast województwa wielkopolskiego w latach 1995–2018. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 48: 73–89.
- Konecka-Szydłowska B. 2019. Nowe miasta w systemie osadniczym województwa wielkopolskiego, *Space–Society–Economy*, 28: 7–27.
- Konecka-Szydłowska B., Maćkowiak H. 2016. Zróżnicowanie funkcjonalne miast województwa wielkopolskiego. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 36: 39–56.
- Kurek S. 2008. Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym. Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków.
- Kurek S. 2007. Typologia procesu starzenia się ludności miast i gmin Polski na tle jego demograficznych uwarunkowań. *Przegląd Geograficzny*, 79: 133–156.
- Lee E.S. 1966. A theory of migration. *Demography* 3(1): 47–57 (tłum. 1972. Teoria migracji). *Modele Migracji. Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej*, 3/4: 9–28.
- Lisowska R. 2011. Wpływ małych i średnich przedsiębiorstw na rozwój regionów zmarginalizowanych. [W:] R. Brol, A. Raszkowski (red.), *Problemy rozwoju regionalnego. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 180: 255–264.
- Łodyga B. 2011. Demograficzne skutki suburbanizacji w aglomeracji poznańskiej. *Studia Miejskie*, 3: 113–138.
- Massey D. 1990. Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, 56(1): 3–26.
- Massey D.S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J.E. 1998. *Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the millenium*. University Press, Oxford, Clarendon.
- Mikuła Ł. 2016. Rozwój funkcji mieszkaniowej w aglomeracji poznańskiej w świetle polityki przestrzennej samorządów lokalnych. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 36: 91–112.
- Molloy R., Smith C.L., Wozniak A. 2011. Internal migration in the United States. *Journal of Economic Perspectives*, 25(3): 173–196.
- Morrison A.R., Schiff M., Sjöblom M. (red.) 2008. *The international migration of women*. World Bank, Palgrave Macmillan, Washington.
- Nita B. 2005. Przepływy siły roboczej między Polską i innymi krajami ze szczególnym uwzględnieniem krajów Unii Europejskiej. *Prace Naukowe, Ekonomika*, 2: 71–89.
- Pasamonik A. 2008. Imigranci w społeczeństwach Zachodu: emancypacja i integracja. *Kultura i Społeczeństwo*, 52(2): 57–78.
- Przygalińska M. 2006. Przeobrażenia struktury społeczno-ekonomicznej ludności migrującej w Polsce w latach 1975–2001. *Prace Statystyczne i Demograficzne, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu*, s. 81–104.
- Radwańska M. 2009. Ciężenie ludności do ośrodka rdzeniowego aglomeracji, na przykładzie Torunia. [W:] W. Maik (red.), *Agglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju, przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Wydawnictwo Uczelniane WSG, Bydgoszcz, s. 333–346.
- Raport o stanie badań nad migracjami w Polsce po 1989 roku 2018. Komitet Badań nad Migracjami PAN.
- Rauziński R., Solga B., Szczygielski K. 2017. *Kapitał ludzki Śląska Opolskiego. Prognoza ludności i zasobów pracy w województwie opolskim do 2050 roku*. Politechnika Opolska, Opole.

- Ravenstein E.G. 1885. The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2): 167–235.
- Ravenstein E.G. 1889. The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2): 241–305.
- Rettinger R., Wójtowicz M. 2009. Rozwój budownictwa mieszkaniowego w obrębie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KOM) ze szczególnym uwzględnieniem gminy Zabierzów. [W:] I. Jażdżewska (red.), *Strefa podmiejska i małe miasta w okresie transformacji. XXII Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 129–144.
- Rosner A. 2014. Migracje wewnętrzne i ich związek z przestrzennym zróżnicowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego wsi. *Więś i rolnictwo*, 1(162): 63–79.
- Runge A. 2013. Rola miast średnich w kształtowaniu systemu osadniczego Polski, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Samoraj B. 2008. Polska w Schengen a nielegalna migracja. *Monitor Unii Europejskiej*, 1: 55–64.
- Schuck P. H. 2008. Law and the study of migration. [W:] C.B. Brettell, J.F. Hollifield (red.), *Migration theory. Talking across disciplines*. Routledge, New York, s. 239–258.
- Slany K. (red.). 2008. *Migracje kobiet: perspektywa wielowymiarowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Smętkowski M. 2003. Polaryzacja procesów rozwoju w regionie metropolitalnym Warszawy. [W:] I. Jażdżewska (red.), *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*. Katedra Geografii Miast i Turyzmu UŁ, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 135–145.
- Stillwell J., Hussain S. 2010. Exploring the Ethnic dimension of internal migration in Great Britain using migration effectiveness and spatial connectivity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(9): 1381–1403.
- Szukalski P. 2015. Demograficzno-społeczne konsekwencje depopulacji w województwie łódzkim. [W:] *Problemy Społeczne. Polityka Społeczna w Regionie Łódzkim*, 15: 3–20.
- Śleszyński P. 2009. Dostępność metropolii jako warunek konkurencyjności polskiej przestrzeni. *Mażowsze, Studia Regionalne*, 2: 53–71.
- Śleszyński P. 2010. Znaczenie przemian demograficznych w przestrzeni Polski dla rozwoju gospodarczego, *Biuletyn*, 55: 49–71.
- Śleszyński P., Heffner K., Solga B., Wiśniewski R. 2018. Perspektywa geografii i studiów regionalnych w badaniach nad migracjami. [W:] A. Horolets, M. Lesińska, M. Okólski (red.), *Raport o stanie badań nad migracjami w Polsce po 1989 roku*. Komitet Badań nad Migracjami PAN, s. 174–210.
- Teitelbaum M.S. 2008. Demographic analyses of international migration. [W:] C.B. Brettell, J.F. Hollifield (red.), *Migration theory. Talking across disciplines*. Routledge, New York, s. 51–62.
- Wach K. 2007. Europejska swoboda przepływu pracowników. *Studia Europejskie*, 3(43): 183–195.
- Weinar A. 2006. Europeizacja polskiej polityki wobec cudzoziemców 1990–2003. *Centrum Stosunków Międzynarodowych*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa.
- Wiśniewski R., Szejgic-Kolenda B., Śleszyński P. 2016. Population changes and population ageing in Poland between 1960 and 2011. *Geographia Polonica*, 89(2): 259–265.
- Wójcik Ł. 2007. Doświadczenia Hiszpanii w polityce imigracyjnej: konieczne wspólne działania UE. *Monitor Unii Europejskiej*, 6: 88–92.

The volume and directions of migration for permanent residence in the Wielkopolska Voivodeship in 2002–2017

Abstract: The aim of the study is to show the volume and directions of permanent migration, including the directions of the movements. On the basis of the movements of the village-city, city-village pattern, migration catchment areas as well as areas of migration attractiveness will be identified. In the conducted analyses, the city and the municipality (NUTS 5) will be the basic spatial reference units. The volume of migration will be presented in a system of four migration directions (city-city; city-village; village-city; village-village). The total flow will be used in the description of the volume and directions of migration, and the highest flow will be used in order to designate the migration catchment areas and areas of attractiveness for cities. Although migrations for permanent residence are a one-off act, their repetition, size, and the presence of “return relations”, albeit of a different scale, suggest not so much formation and/or existence of functional connections between cities and

their surroundings, but allow to perform delimitation of the areas related to each other by the function of the place of residence and work – functional areas of cities.

Key words: migration for permanent residence, Greater Poland Voivodeship, urbanization, suburbanization, area of migration attractiveness